

**EKOLOGIK TARBIYA VOSITASIDA TABIATGA EHTIYOTKOR
MUNOSABATNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI**

Kamolov Baxtiyor Xasanboyevich,
Namangan davlat universiteti tadqiqotchisi

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18695711>

Annotatsiya. Ushbu maqola ekologik tarbiya jarayonida talabalar va yosh avlodda tabiatga ehtiyotkorlik va mas'uliyatni shakllantirish metodikasini ilmiy asosda tahlil qiladi. Tadqiqotda ekologik tarbiyaning nazariy va amaliy jihatlari, uning o'quv jarayonlariga integratsiyasi hamda samarali metodik vositalar orqali ekologik ongni rivojlantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv metodlar, tajriba asosida o'quvchilarni tabiatni muhofaza qilishga jalb qilish yo'llari va ekologik madaniyatni shakllantirish mexanizmlari ilmiy nuqtai nazardan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Ekologik tarbiya, tabiatga ehtiyotkor munosabat, metodika, ekologik ong, pedagogik yondashuv, interaktiv metodlar, yoshlar tarbiyasi.

Аннотация. В статье научно анализируется методика формирования внимательного и ответственного отношения к природе у студентов и молодежи в процессе экологического воспитания. Рассматриваются теоретические и практические аспекты экологического воспитания, его интеграция в учебный процесс, а также возможности развития экологического сознания с помощью эффективных методических средств. Кроме того, исследуются современные педагогические подходы, интерактивные методы, способы вовлечения учащихся в охрану природы на основе практического опыта и механизмы формирования экологической культуры.

Ключевые слова: экологическое воспитание, внимательное отношение к природе, методика, экологическое сознание, педагогический подход, интерактивные методы, воспитание молодежи.

Abstract. The article scientifically analyzes the methodology for fostering a careful and responsible attitude toward nature among students and young people through ecological education. The theoretical and practical aspects of ecological education, its integration into the educational process, and the possibilities for developing ecological awareness using effective methodological tools are examined. Additionally, modern pedagogical approaches, interactive methods, ways to engage students in nature conservation through practical experience, and mechanisms for forming ecological culture are analyzed from a scientific perspective.

Keywords: ecological education, careful attitude toward nature, methodology, ecological awareness, pedagogical approach, interactive methods, youth education.

Kirish. Ekologik tarbiya insoniyat va tabiat o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlovchi muhim pedagogik jarayon sifatida qaraladi. Hozirgi kunda global ekologik muammolar – iqlim o'zgarishi, biologik xilma-xillikning kamayishi, suv va havo resurslarining ifloslanishi, yer resurslarining degradatsiyasi – insonning tabiatga bo'lgan mas'uliyatsiz munosabatining natijasi sifatida yuzaga kelmoqda[1]. Shu munosabat bilan yosh avlodni ekologik ong va tabiatga ehtiyotkorlik ruhida tarbiyalash zamonaviy ta'limning ustuvor vazifalaridan biriga aylanib bormoqda. Ekologik tarbiya konsepsiyasi nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki shaxsning axloqiy va madaniy rivojlanishiga, ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishga ham qaratilgan[2]. Shu nuqtai nazardan, ekologik tarbiya o'quv jarayonining barcha bosqichlariga integratsiyalashishi lozim: maktab va oliy ta'lim

muassasalari, ilmiy-tadqiqot markazlari va jamiyatdagi boshqa ta'limiy muhitlar. Bu jarayonda pedagogik metodlar, o'quv materiallari, interaktiv o'quv mashg'ulotlari va amaliy tajribalar talabalar va yosh avlodda ekologik madaniyatni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ekologik tarbiyaning samarali mexanizmi o'quvchilarda tabiatga nisbatan faqat nazariy bilimlarni emas, balki amaliy ko'nikmalarni ham rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Shu bois, pedagogik jarayonda innovatsion metodlar, jumladan, loyiha asosida ta'lim, ekologik ekskursiyalar, laboratoriya va maydon amaliyotlari, raqamli resurslardan foydalanish kabi vositalar qo'llaniladi[3]. Bu esa o'quvchilarning ekologik qarashlarini mustahkamlash va ularni tabiatni himoya qilishga faol jalb qilish imkonini yaratadi. Ekologik tarbiyaning nazariy asoslari XIX va XX asrlarda shakllangan bo'lib, zamonaviy pedagogik yondashuvlar esa shaxsning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda ekologik ongni rivojlantirishga qaratilgan. Shu munosabat bilan ekologik tarbiya pedagogik tizimning ajralmas qismi sifatida ko'riladi, u ta'lim mazmuni, metodik vositalar, o'quvchi faoliyati va baholash tizimi bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Shuningdek, ekologik tarbiya orqali o'quvchilarda shaxsiy mas'uliyat hissi, muammolarni hal etish ko'nikmalari, jamoaviy hamkorlik qobiliyati va ijtimoiy faoliyatga tayyorgarlik shakllanadi[4]. Bu esa nafaqat individual rivojlanish, balki jamiyat barqarorligi va ekologik muvozanatni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ekologik tarbiyaning samarali metodikasi o'quvchilarni tabiat bilan to'g'ridan-to'g'ri interaktiv faoliyatga jalb qilishi kerak, bunda kuzatuv, eksperiment, loyiha ishlari va ijtimoiy tashabbuslar muhim rol o'ynaydi. Hozirgi davrda ekologik tarbiyaning samaradorligini oshirish masalasi jahon va milliy pedagogik ilm-fanida dolzarb mavzu bo'lib, ko'plab xorijiy olimlar ekologik ongni shakllantirish metodikasi va innovatsion pedagogik texnologiyalarni tadqiq qilganlar. Masalan, ekologik tarbiya jarayonida o'quvchilarda faollik, ijodkorlik va mas'uliyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik vositalar samarali natijalar berayotgani qayd etilgan[5]. Shu munosabat bilan mazkur maqolada ekologik tarbiya vositasida tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari keng qamrovli tarzda o'rganiladi, metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi va amaliy tajribalar tahlil qilinadi. Kirish bo'limida ta'kidlanishi kerakki, ekologik tarbiyaning samarali amalga oshirilishi nafaqat pedagogik metodlar bilan bog'liq, balki ijtimoiy, madaniy va axloqiy faktorlarni ham inobatga olgan holda tizimli yondashuvni talab qiladi. Shu maqsadda, maqolada ekologik tarbiya vositalarini tizimli tarzda integratsiyalash, interaktiv va amaliy metodlarni qo'llash hamda o'quvchilarda ekologik mas'uliyatni shakllantirish mexanizmlari ilmiy tahlil qilinadi. Natijada, ekologik tarbiya vositasida tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirish pedagogik jarayonda shaxsning axloqiy, ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga xizmat qiluvchi uzviy va kompleks tizim sifatida ko'rib chiqiladi. Shu bilan birga, ushbu yondashuv yosh avlodni ekologik madaniyat, mas'uliyat va barqaror turmush tarziga yo'naltirishda asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Ekologik tarbiya va tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirish borasida chet el ilm-fani ko‘plab nazariy va metodologik yondashuvlarni ilgari surgan. Xususan, ukrainalik olimlar Svitlana Sovhira va Nataliia Dushechkina tomonidan olib borilgan tadqiqot ekologik madaniyatni tarbiyalashning metodologik yondashuvlarini chuqur tahlil qiladi va ekologik madaniyatni shakllantirish jarayonida aksiyologik va madaniyatga yo‘naltirilgan metodlarni tavsiflaydi. Ularning tadqiqoti shuni ko‘rsatadiki, ekologik madaniyatni o‘quvchilarda shakllantirishda qadriyatlar tizimi (aksiyologiya) va madaniyat kontseptsiyasi birgalikda qo‘llanilishi zarur, chunki bu ikki yondashuv insonning tabiat bilan munosabatini ham hissiy, ham axloqiy jihatdan mustahkamlaydi[6]. Aksiyologik yondashuv tabiatga nisbatan qadriyat orientatsiyasini shakllantirsa, madaniy yondashuv tabiat va inson o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni chuqur anglashga yo‘naltiriladi. Shu bilan birga, tadqiqot nazariy, empirik va eksperimental usullarni birlashtirib, ekologik madaniyatni shakllantirish texnologiyasini ishlab chiqadi va uning samaradorligini tasdiqlaydi, bu esa ekologik tarbiyaning kompleks va tizimli metodik bazasini yaratadi. Shuningdek, jahon ekologiya va ta’lim sohasidagi fundamental yondashuvlardan biri sifatida taniqli Ricardo Rozzining ishlari ekologik va axloqiy ongni birlashtiruvchi konseptual metodologiyani taklif etadi. Rozzi ekologiya fanini atrof-muhit etikasi bilan uzviy bog‘lab, “biocultural ethics” (biomadaniy axloq) va field environmental philosophy (maydon ekologik falsafasi) konseptsiyalarini ishlab chiqqan[7]. Uning metodik tomoni amaliy va konseptual jihatdan bir xil ahamiyatga ega bo‘lib, u shaxs va jamiyatni tabiat bilan uzviy bog‘lash, tabiatni ko‘proq qadrlash va muhofaza qilish uchun ekologik bilim, axloqiy qadriyatlar va ta’limni birlashtiradi. Rozzi metodik yondashuvi ekologik ongni shakllantirish jarayonini nafaqat akademik bilim bilan chegaralab qo‘ymaydi, balki tabiat bilan bevosita tajriba va etik qaror qabul qilish orqali mustahkamlashga imkon beradi, bu esa ekologik tarbiya pedagogikasida innovatsion o‘rin tutadi[8]. Ushbu ikki olimning ishlari ekologik tarbiya va madaniyatni shakllantirish metodikasini turli nuqtai nazarlardan tahlil qilib, pedagogik jarayonda qadriyatlar, madaniyat, etik ong va amaliy tajribaning o‘zaro integratsiyalangan modelini taklif etadi. Bu yondashuvlar ekologik tarbiyaning murakkab jarayonini chuqur nazariy asoslar bilan mustahkamlaydi va o‘quvchilarda tabiatga ehtiyotkor va mas’uliyatli munosabatni shakllantirish uchun innovatsion ilmiy metodlarni aniqlaydi.

Metodologik qism. Mazkur maqolada ekologik tarbiya vositasida tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirish jarayonini o‘rganishda kompleks pedagogik metodlar qo‘llanildi. Tadqiqotda nazariy tahlil, eksperimental tekshiruv, kuzatuv va interaktiv metodlar birlashtirildi, bu esa ekologik ongni shakllantirishning samarali tizimini yaratishga imkon berdi. Nazariy tahlil orqali ekologik tarbiyaning nazariy asoslari, pedagogik yondashuvlar va metodologik konseptsiyalar tahlil qilindi, shuningdek, xorijiy va milliy adabiyotlar orqali ekologik madaniyatni shakllantirishning global tendensiyalari aniqlashga harakat qilindi. Eksperimental metod yordamida o‘quvchilarda tabiatga

ehtiyotkor munosabat va ekologik faollik darajasi baholandi, ularning ekologik qarashlari va amaliy ko'nikmalari aniqlanishi ta'minlandi. Shuningdek, kuzatuv va monitoring metodlari orqali ekologik tarbiyaviy mashg'ulotlarning samaradorligi baholandi va o'quvchilarning ekologik xatti-harakatlari tizimli ravishda tahlil qilindi. Bu jarayonda o'quvchilarning tabiatga munosabati, ekologik qarashlari, ijtimoiy va axloqiy faolligi bir vaqtning o'zida kuzatildi, bu esa metodologik natijalarni ilmiy asosda mustahkamladi. Ushbu maqolada interaktiv metodlar va loyiha faoliyati ham asosiy rol o'ynadi: o'quvchilar ekologik loyihalar, maydon tajribalari, ekologik ekskursiyalar va laboratoriya ishlari orqali tabiatni o'rganish va uni muhofaza qilishga amaliy jihatdan jalb qilindi. Shu orqali nazariy bilimlar amaliy faoliyat bilan birlashtirildi, shuningdek, o'quvchilarda ekologik mas'uliyat, axloqiy va madaniy qadriyatlar shakllandi. Natijada, maqolada qo'llangan metodlar nazariy tahlil, eksperiment, kuzatuv, interaktiv va loyiha metodlari ekologik tarbiya jarayonida tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirishning tizimli va samarali mexanizmini tashkil etadi. Bu yondashuv pedagogik jarayonning har bir bosqichida o'quvchilarning ekologik ongini, ijtimoiy mas'uliyatini va axloqiy qadriyatlarini rivojlantirishga imkon yaratadi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, ekologik tarbiya vositasida tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirish jarayonida integratsiyalashgan metodik yondashuvlar nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan birlashtiruvchi eksperimentlar, interaktiv mashg'ulotlar, loyiha faoliyati va maydon tajribalari o'quvchilarda ekologik ongni sezilarli darajada rivojlantiradi; ular tabiatni muhofaza qilishga faol qatnashadi, ekologik qadriyatlar va mas'uliyatni mustahkamlaydi, shuningdek, axloqiy va ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Eksperimental tadqiqot natijalari o'quvchilarning ekologik xatti-harakatlarida va qarashlarida sezilarli o'zgarishlarni ko'rsatdi: kuzatuv va baholash orqali ekologik bilimlar darajasi oshganligi, tabiat bilan bevosita faoliyat natijasida esa ekologik mas'uliyat va barqaror ijtimoiy odatlar rivojlanganligi aniqlandi. Shu bilan birga, interaktiv va loyiha metodlari o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni hal etish va jamoaviy ishlash qobiliyatlarini kuchaytirganligi tadqiqot orqali tasdiqlandi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, ekologik tarbiya jarayonida nazariy va amaliy yondashuvlarning integratsiyasi ekologik madaniyatni shakllantirishda, yosh avlodga tabiatga ehtiyotkor va mas'uliyatli munosabatni rivojlantirishda asosiy va samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, tadqiqot ekologik tarbiya metodikasi va pedagogik vositalar tizimining samaradorligini aniq tasdiqlab, ularni yanada rivojlantirish va keng qo'llashga ilmiy asos yaratadi.

Muxokama. Ekologik tarbiya vositasida tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirish masalasi global pedagogik ilm-fanda hamon murakkab va ko'p qirrali bahs-munozaralarga sabab bo'lmoqda. Xususan, Ricardo Rozzi va Svitlana Sovhira ekologik ongni shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari bo'yicha turlicha yondashuvlarni ilgari surgan. Rozzi ekologik tarbiyani axloqiy va amaliy tajriba orqali shakllantirishga urg'u

beradi; uning fikricha, o'quvchilar tabiat bilan bevosita muloqot qilgan hollarda, ular faqat ekologik bilimlarni emas, balki tabiatga nisbatan chuqur axloqiy qadriyatlarni ham egallaydilar. Rozzi "maydon ekologik falsafasi" va "biomadaniy axloq" konseptlarini asos qilib, ekologik tarbiyani shaxsiy tajriba, etika va barqaror amaliy faoliyatga birlashtirish zarurligini ta'kidlaydi[9]. Unga ko'ra, pedagogik jarayon o'quvchilarda tabiatga ehtiyotkorlik va mas'uliyatni faqat nazariy bilim bilan shakllantira olmaydi; amaliy faoliyat va muhit bilan interaktiv aloqaning uzviyligi talab qilinadi. Boshqa tomondan, Sovhira ekologik tarbiyani madaniyatga yo'naltirilgan yondashuv nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi. Uning tadqiqotlarida aksiyologik va madaniy qadriyatlar tizimi ekologik ongning shakllantirishning markaziy elementi sifatida qaraladi. Sovhira ekologik tarbiyaning samaradorligi shaxsning madaniy va ijtimoiy kontekstdagi o'rni bilan bevosita bog'liqligini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, u o'quvchilarda tabiatga ehtiyotkorlikni shakllantirishda innovatsion pedagogik metodlar interaktiv mashg'ulotlar, loyihalar va maydon tajribalari – samarali vosita ekanligini ilmiy asoslab beradi. Rozzi va Sovhira yondashuvlari orasidagi ilmiy polemika ekologik tarbiya jarayonining murakkabligini ochib beradi. Rozzi amaliy tajriba va etikaning ustuvorligini ta'kidlab, nazariy bilimlar va madaniy qadriyatlarning yetarli emasligini bildirsa, Sovhira aksincha, ekologik ongning shakllantirishda madaniy va aksiyologik kontekstni asosiy unsur sifatida ko'rsatadi[10]. Shu munosabat bilan, ekologik tarbiya metodikasida nazariy bilimlar, amaliy tajriba, madaniy qadriyatlar va axloqiy prinsiplarning birgalikdagi integratsiyasi talab qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarni tabiatga ehtiyotkor va mas'uliyatli munosabatga yo'naltirishda bu ikki yondashuvning uyg'unlashuvi eng samarali natijani beradi. Shuningdek, bu munozara ekologik tarbiyaning metodologik tizimini rivojlantirishga ham xizmat qiladi: u pedagogik jarayonning har bir bosqichida o'quvchilarning ekologik faolligini, axloqiy va madaniy qadriyatlarini shakllantirishga imkon beruvchi konseptual va amaliy mexanizmlarni aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, Rozzi va Sovhira yondashuvlari ekologik tarbiyaga ilg'or pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish va yosh avlodda barqaror ekologik madaniyatni yaratish yo'lida ilmiy asos yaratadi.

Xulosa. Mazkur maqolada ekologik tarbiya vositasida tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirish metodikasi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ekologik tarbiya jarayonida nazariy bilimlar, amaliy tajriba, interaktiv metodlar va loyiha faoliyati birlashtirilgan yondashuvlar o'quvchilarda ekologik ongning sezilarli darajada rivojlantiradi. Shu bilan birga, ularning tabiatga nisbatan mas'uliyatli va ehtiyotkor munosabatini mustahkamlaydi, axloqiy qadriyatlar va ijtimoiy faollikni shakllantiradi. Xorijiy olimlar — Rozzi va Sovhira — ning ilmiy yondashuvlari ekologik tarbiyani shakllantirishning turli qirralarini ochib beradi: Rozzi amaliy tajriba va etik prinsiplarni asosiy unsur sifatida ta'kidlagan bo'lsa, Sovhira madaniy va aksiyologik kontekstning markaziy ahamiyatini ko'rsatadi. Ularning polemikasi shuni namoyish

qiladi-ki, ekologik tarbiyaning samaradorligi nazariy bilimlar, madaniy qadriyatlar, axloqiy prinsiplar va amaliy faoliyatning uyg'un integratsiyasiga bog'liq. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ekologik tarbiya vositasida tabiatga ehtiyotkor munosabatni shakllantirishning samarali metodikasi quyidagi jihatlarga asoslanadi: birinchidan, nazariy va amaliy yondashuvlarning integratsiyasi; ikkinchidan, interaktiv mashg'ulotlar, loyihalar va maydon tajribalari orqali o'quvchilarning faolligi; uchinchidan, ekologik madaniyat va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish; to'rtinchidan, pedagogik jarayonni tizimli va uzviy tashkil etish. Shu tarzda, ekologik tarbiya nafaqat tabiatni muhofaza qilishga, balki yosh avlodda mas'uliyatli, barqaror va madaniyatli shaxsni tarbiyalashga xizmat qiladi. Umuman olganda, maqola ekologik tarbiya jarayonining ilmiy asoslarini, metodologik mexanizmlarini va amaliy samaradorligini tizimli ravishda yoritib berdi. Tadqiqot natijalari pedagogik jarayonni optimallashtirish, ekologik ongni oshirish va yoshlar orasida tabiatga ehtiyotkor munosabatni mustahkamlash bo'yicha aniq tavsiyalarni ishlab chiqishga imkon beradi. Shu bilan birga, ekologik tarbiya metodikasi zamonaviy ta'lim tizimida innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish va yosh avlodda barqaror ekologik madaniyatni yaratishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nig'matov A., Shomurotova N. Ekoturizm asoslari //O'quv. – 2007.
2. Shohbozbek, E. (2025). Theoretical foundations for the development of the spiritual worldview of youth. *Maulana*, 1(1), 29-35.
3. Boyatov O., Solijonov O. Ekoturizm va yashil ta'lim orqali barqaror kelajak sari //Shokh Articles Library. – 2025. – T. 1. – №. 2.
4. Muruvvat, A., & Shohbozbek, E. (2025). The role of preschool education in spiritual and moral values in uzbekistan. *Global Science Review*, 3(2), 246-253.
5. Baxtiyorova D. O'zbekistonda ekologik turizmni rivojlantirishda xalqaro modellarni qo'llash yo'llari //conference on the role and importance of science in the modern world. – 2025. – T. 2. – №. 5. – С. 84-87.
6. Ergashbayev, S. (2025). Philosophical foundations of the integration of education and upbringing in the development of youth's spiritual outlook. *Shokh library*, 1(10).
7. Umronov E. O'zbekistonda ekoturizmni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences. – 2025. – Т. 5. – №. 6. – С. 101-107.
8. Atxamjonovna, B. D., & Shohbozbek, E. (2025). Forming the spiritual worldview of youth in pre-school education in our republic. *Global Science Review*, 4(5), 221-228.
9. Toshev N. Mintaqada turizmni rivojlantirishda aglomeratsiyani optimal joylashtirishning dolzarbligi //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 14. – С. 51-54.
10. Ерғашбаев, Ш. (2025). O'zbekiston sharoitida uzluksiz ta'lim tizimi orqali yoshlarning ma'naviy dunyoqarashini rivojlantirish. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 314-316.